

Размисли върху смисъла на държавата

Бертран Лъоменисие (Bertrand Lemennicier)¹

"От XII до XVII век мощта на държавата се засилва непрестанно. Индивидите, чиято свобода все повече се ограничава, реагират с постоянни протести и действия на насилие. Оттогава насетне, държавата продължава да расте, като използва различните войни като претекст за все по-голяма намеса в икономиката. Това остава незабелязано от индивидите, които не протестират и на практика не разбират какво се случва. Тази нова пасивност се дължи на мъглата, която обгръща властта."

Бертран дьо Жувенал, Из "Властта" (1942)

Необходимостта от премахването или създаването на държава се свежда до отговор на основополагащия въпрос в политическата философия: този за същността на държавата.

Тази тема е много актуална: трябва ли да се създаде Световна Общност, като се даде на ООН правото да събира данъци от всяка страна-участничка с цел създаване на военна сила за намеса и помощ при необходимост? Трябва ли да се създаде централизирана федерална Европейска общност или напротив трябва да се установи и насърчи конкуренцията между отделните страни-членки? Трябва ли да се премахнат европейските държави и баските, алзасците, бретонците и други общности да получат правото да живеят както искат и да управляват междуличностните си отношения в рамките на една общност на правото без национални и наднационални регулации? Трябваше ли в Южна Африка да се създаде конфедерация на етническите общности или да се установи една единствена държава? Правилно ли беше да се възпроизведе класическата схема на единна република, подчинена на капризите на различни мнозинства или на диктатурата на определена етническа група, както това се случи в някои държави от Северна Африка, като например Зимбабве? Съвременната история е дала отговори на някои от тези въпроси: СССР се разпадна поради откъсването на отделни национални общности. Във вътрешността на държавите, малки общности се преборват за автономия, използвайки при необходимост дори сила. Свидетели сме на поставяне под въпрос значението на държавата и пълното ѝ дискредитиране. Какви са причините?

Представете си следния случай на улицата: случаен човек заграбва насилствено парите на честен гражданин, минаващ по улицата. Разбира се, считате тази постъпка за крайно неморална и се възмушавате от кражбата. Представете си сега, че става въпрос за данъчен инспектор, който извършва подобно действие и прибегва до насилие спрямо същия този гражданин като принудително събраните пари са предназначени за джоба на първия човек, който беше споменат по-горе. Сега считате, че това е законно и може дори да ръкопляскате, ако честният гражданин се окаже омазният ви съсед.

Представете си, че частен предприемач предлага ниски заплати за изключително опасна работа. Тъй като не намира доброволно желаещи да работят за него, той решава проблема си като отвлича младежи от улицата и ги принуждава да работят за него. Ще осъдим такъв човек за отвличане, насилие и незаконно обогатяване- поведението му ще бъде оценено като твърде неморално. Но правителството действа по същия начин във връзка с

¹ Бертран Лъоменисие е доктор по икономика и преподава в Парижкия университет *Dauphine IX*. Той принадлежи към течението от икономисти, като нобеловия лауреат Гари Бекер, които прилагат икономическия анализ към теми и области, за които преди това се е считало, че не подлежат на такъв. Автор е на забележителни книги като: "Пазарът на сватби и на семейства", "Икономика на правото", "Пет въпроса за смисъла от синдикатите" (Заедно с Жак Гарело и Анри Лъопаж) и др. Препоръчваме ви да посетите неговата страница в интернет на адрес: <http://www.lemennicier.com>

набирането на младежи за отбиване на военна служба, като повечето от получените повиквателно от военните намират това за нормално и нямат намерение да се възпротивяват.

Разхождате се из стар град с богата история, когато към вас се приближава дете и напъхва в ръцете ви пощенски картички, преди да успеете да реагирате. След това детето изисква възнаграждение за тях. Връщате му картичките и не се занимавате повече с това. Отказвате този насилствен "дар", но доброволно приемате да плащате социалните си осигуровки, услуга, която ви се предлага, без да сте я поискали.

По какъв начин и с помощта на каква интелектуална сила институцията, наречена държава, успява да ви накара да приемете неща, които, идващи от частни лица или компании, бихте отказали? Тази интелектуална сила се свързва със "срах от силите на реда", насочен към узаконяване действията на държавата.

По дефиниция, държавата е институция, която може законно да използва сила, за да постигне целите си и е монополист във връзка с горепосоченото на определена територия. Това определение разграничава държавата от криминални институции като мафията, както и от институции като търговската компания или семейството: последните две прибягват рядко до използването на сила за осъществяване на целите си, а мафията не е монополист при прибягването до "незаконно" насилие на определена територия.

Според голяма част от икономистите произходът, легитимността и съществуването на държавата са определени от желанието на индивидите да преследват личните си интереси, прибягвайки до публичната (обществена) принуда. Интересите на държавата са съвкупност от интересите на нейните членове. Индивидите са единствените господари и притежават властта да действат - власт, която може да бъде и делегирана. Следователно държавата е просто инструмент, позволяващ на индивидите да преследват личните си интереси по начин, различен от доброволната размяна.

Мистичните и организационните² теории се противопоставят на гореизложеното. Според тях държавата съществува независимо от гражданите, които я съставят. Това убеждение е подсилено от факта, че някои политици говорят за "държавни съображения", като че ли държавата може да има съображения. Често държавата бива считана, например от Дуркхайм, за мислещо същество и рационален инструмент, натоварен със задачата да осъществи общественото благо. Това я превръща в самостоятелен орган за взимане на автономни решения, действащ от името на цялата общественост, разглеждана като едно цяло. Този превъзходен орган, притежаващ върховна власт, има собствена стойностна система и често се впуска в осъществяването на дейности, изискващи всезнание, все сила и доброволни действия. Но кой може да бъде, всезнаещ, всеможещ и да съвместява цялото съвършенство, освен самият Господ Бог? Така някои наричат подигравателно президента на републиката преди кралят е представлявал държавата и се е считало, че същността на държавата има божествен произход.

Съществуват и теории, наречени холистични за държавата. Такава е гледната точка на К. Мора (С. Maugras). Той вижда държавата като политически организъм, който би бил добър, ако положи основите си върху семейството, премине през хармоничната йерархия на посреднически институции (юридически, религиозни, университетски и професионални) и достигне до монархията. Жан Боден пише по повод на републиката:

"Както корабът е само дърво, когато му липсват дъното, килът, носът и палубата: така и република без суверенна мощ, която да обединява нейните членове и части в едно тяло, не е вече република."

Жан Жак Русо определя държавата като социален пакт, при който:

² От "*Organicisme*" - В социологията: доктрина, според която обществата се възприемат като живи същества. Набляга се на функциите, поети от различните институции.

"Всеки предоставя личността си на обществото и подчинява силата си на върховната посока, продиктувана от общата воля, която получаваме в ролята си на части от неразделимо цяло." Трябва да се спомене и определението на Жан Жак Русо за обща воля: "често има различие между волята на всички и общата воля - последната е насочена към общия интерес; първата е свързана с личния интерес и представлява сума от различни желаниа: премахвайки от съвкупността тези, които са крайно противоположни и се унищожават помежду си, остава сума от различни желаниа, които формират общата воля. В крайна сметка това "обединяване води до създаването на морално общо тяло, съставено от толкова части, колкото гласове има в асамблеята и при което колективното АЗ води до точно определено единство, живот и воля. Тази обществена личност, образувана чрез обединяване на всички останали приема обикновено името на политическо тяло, наричано от членовете си държава". Според юриста Х. Келсен (H. Kelsen) държавата се отъждествява с правен ред. Колкото до П. Бурдйо (P. Bourdieu), той вижда държавата като "поле на власт, наподобяващо пространство за игра, върху което притежателите на капитал от различно естество се борят за постигане на власт над държавата, т.е. власт по отношение на държавния капитал, даваща власт върху различните видове капитал и тяхното възпроизводство".

В заключение бихме могли да приемем класическото определение за държава, приемано от политолозите: "Държавата е съвкупност от институции и притежава инструментите на сила и принуда".